

Kültürel Çeşitlilik Yönetiminde Farklı Yaklaşımlar: Kültürel Çoğulculuk, Kozmopolitanizm ve Radikal Kozmopolitanizm

Different Approaches to Cultural Diversity Management: Cultural Pluralism, Cosmopolitanism and Radical Cosmopolitanism

Gülistan Elmacıoğlu,^a

^a Haliç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
gulistanelmacioglu@halic.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5209-3187

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 21.01.2024

Düzeltilme tarihi: 02.04.2024

Kabul tarihi: 11.05.2024

Anahtar Kelimeler:

Kültürel çoğulculuk,

Kozmopolitanizm,

Radikal Kozmopolitanizm,

Çok Kültürlülük,

Asimilasyon,

Entegrasyon.

ÖZ

Bu çalışmada amaç, kültürel çeşitlilik yönetiminde geliştirilen farklı yaklaşımların farklılıkları ve benzerlikleri üzerinden teorik tartışmalar ışığında bütünlük bir analizini yapmaktır. Ulus-devletlerin ve uluslararası sistemin savaşlar, ekolojik felaketler, kıtlık, yoksulluk, iklim krizi, sağlık, eğitim ve iş gücü gibi nedenlerle ana vatanlarını terk etmek zorunda kalan insanların dahil oldukları ev sahibi çoğul toplumlarda demokratik bir kültürel zeminde barışçıl ve huzurlu yaşamaları için bulunmuş olduğu çözümler kültürel çeşitliliği yönetmenin farklı yaklaşımlarını işaret etmektedir. Bu yaklaşımlar liberal demokrasilerde ortaya çıkan asimilasyoncu yaklaşım, kültürel çoğulculuk ve kültürel çoğulculuk temelinde hukuki ve siyasi bir proje olarak geliştirilen çok kültürlülük ile kozmopolitanizm ve radikal kozmopolitanizmdir. Çalışmada bu yaklaşımlar tarihsel süreçteki izdüşümleri, yapılan kuramsal/kavramsal tartışmalar ve politik varsayımlarıyla irdelenmektedir. Asimilasyoncu yaklaşım, kültürel çoğulculuk/çokkültürlülük, kozmopolitanizm ve radikal kozmopolitanizm karşılaştırmalı şekilde ele alınmaktadır. Çalışma, asimilasyonu, kültürel çoğulculuğu/çok kültürlülüğü, geleneksel kozmopolitanizmi ve radikal kozmopolitanizmi kültürel çeşitlilik yönetiminde benzerlikleri, farklılıkları ve eksiklikleri üzerinden ele alarak; karşılaştırmalı bir analizle birbirlerinden ayrıldıkları hususları ve ortaklıklarını ortaya koymaktadır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 21.01.2024

Received in revised form: 02.04.2024

Accepted: 11.05.2024

Keywords:

Cultural pluralism,

cosmopolitanism,

radical cosmopolitanism,

multiculturalism,

assimilation,

integration.

ABSTRACT

The objective of this research is to conduct a comprehensive analysis of various approaches produced in the field of cultural diversity management, taking into account theoretical arguments regarding their similarities and differences. The solutions that national governments and the international community have developed the peaceful coexistence of many social structures forced to leave their homes due to wars, natural disasters, starvation, poverty, and climate change, as well as improvements in health, education, and the labor force, among other factors, testify to their strategy. These ideologies include assimilationism and cultural pluralism that arose in liberal democracies; multiculturalism, created as a legal and political goal on the basis of cultural pluralism, cosmopolitanism, and radical cosmopolitanism. In the study, these approaches are examined with their projections in the historical process, theoretical/conceptual discussions and political assumptions. Assimilationist approach, cultural pluralism/multiculturalism, cosmopolitanism and radical cosmopolitanism are examined comparatively. The study examines assimilation, cultural pluralism/multiculturalism, traditional cosmopolitanism and radical cosmopolitanism through their similarities, differences and deficiencies in cultural diversity management; It reveals their differences and commonalities through a comparative analysis.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Elmacıoğlu, G. (2024). Kültürel Çeşitlilik Yönetiminde Farklı Yaklaşımlar: Kültürel Çoğulculuk, Kozmopolitanizm ve Radikal Kozmopolitanizm, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD) 10 (1), s. 12-23.

* DOI: 10.46442/intjcss.1423270

** Sorumlu yazar: Gülistan Elmacıoğlu, gulistanelmacioglu@halic.edu.tr

1.Giriş

Kültürel farklılık ve/ya kültürel çeşitlilik yönetimi kavramları heterojen/çoğul toplumları yönetmek için uygulanan farklı siyaset anlayışlarını işaret etmektedir. Ulus devletler heterojen toplumsal sistemi barış ve huzur içinde sürdürebilmenin olanaklarını siyasal ve hukuki politikalarla yaratmaktadır. Heterojen toplumsal yapıda, çoğunluk kültürleriyle azınlık, yerli, yerel alt kültür grupları ya da göçmen grupları karşılaştığında toplumsal çatışmalar yaşanmakta, bunun sonucu olarak, grup içi ve grup dışı olarak bilinen “içerme-dışlama” pratikleriyle çoğunluk kültürüne mensup olmayan yerli azınlık gruplarına veya göçmenlere karşı ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Ulus devletler ve Avrupa Birliği gibi oluşumlar farklı kültür politikaları uygulamaktadır veya kendi ulusal azınlıklarına özerk bölgeler/özerk yönetimler tanıyan İsviçre, Kanada, İspanya veya Birleşik Krallık gibi ülkelerin kültürel farklılıklarını/kültürel çeşitliliğini yönetmek konusunda farklı siyaset anlayışları olduğu görülmektedir. Bu yönetim anlayışındaki farklar siyaset felsefesi, hukuk, uluslararası ilişkiler, toplumbilim, kültürlerarası iletişim gibi interdisipliner bir çalışma alanını kapsamaktadır.

Ulus devletlerin heterojen toplumsal düzeni korumasının yolları olarak uyguladığı farklı yönetim modelleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu modeller, Entegrasyon modeli (asimilasyonist yaklaşım) ve Etnik Azınlık Modeli (kültürel çoğulcu/çokkültürcü yaklaşım); (Kaya, 2014:25-28) ve alternatif bir siyaset felsefesi/yönetim yaklaşımı olarak dünyayı “cosmopolis” ve dünya üzerindeki her bireyi “dünya yurttaşı” olarak betimleyen kozmopolitanizmdir (Baban ve Rygiel, 2018). Asimilasyoncu yaklaşım, azınlık veya göçmen gruplarının çoğunluk kültürü içinde kolektif haklarını vermez; sadece bireysel haklarını verir. Bu ise devlet tarafından farklı kültürel gruplar olarak “tanınmadıklarını ve onaylanmadıklarını” göstermektedir. Asimilasyoncu model, kültürel grupların çoğunluk kültürü içinde yok olmalarına/asimile olmalarına neden olmaktadır. Kültürel çoğulcu/çokkültürcü model ise, farklı kültürel grupları tanır, onaylar ve kolektif haklarını verir. Fakat farklı kültürel grupları tanıırken, onların kendi kültürel sınırlarına hapsolmasına ve diğer kültürlerle kaynaşması için olanaklar yaratmakta yetersiz kalır. Kültürlerarası diyalogun ya da etkileşimlerin söz konusu olmadığı bu yaklaşımda, kültürlerin akışkan/dinamik yapısı görmezden gelinmiş olur ve gruplar arasındaki “birlikte yaşama” dinamiği gelişemez (Kaya, 2005:13-14). Bu sebeple alternatif bir siyaset anlayışı olarak kozmopolitanizmin ve radikal kozmopolitanizmin savunularına değinmek gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada çoğul toplumları yönetmek için uygulanan kültürel çoğulcu/çok kültürcü, kozmopolitan ve radikal kozmopolitan yaklaşımlar ve aralarındaki benzerliklerle farklar ele alınmaktadır.

“Kültürel çoğulculuk,” “geleneksel kozmopolitanizm” ve “radikal kozmopolitanizm” kavramları günümüzün çoğulcu/heterojen/ulus ötesi tanımlamalarla tarif edilen toplum yapılarını anlamının ve kültürel çeşitliliğin siyasi, hukuki ve toplumsal zeminde yönetilebilmesinin farklı perspektiflerini sunmaktadır. Kültürel çoğulculuğun ya da kültürel çeşitliliğin yönetilmesinde liberal demokrasiler iki alternatif bakış açısıyla azınlık kültürel gruplarına (göçmenler, mülteciler, yabancılar, farklı etnik-ırksal-dinsel gruplar) yaklaşmaktadır. Bunlardan ilki asimilasyondur. Bu yaklaşımı “eritme potası” metaforu karşılamaktadır. Asimilasyoncu yaklaşım azınlık kültürlerini, yabancıları, göçmenleri ya da mültecileri ulusal kültürlerin bütünlüğü önündeki engeller olarak betimlediğinden bu kültür öğelerini ve üyelerini ulusal güvenliği ve/ya ulusal kültürü zedeleyecek “ötekiler” olarak tarif ve tasnif etmektedir. Bu yaklaşımın yurttaşlık tanımlamalarında topluluğa kimlerin ait olacağı ve kimlerin dışarıda bırakılacağı içerme/dışlama pratikleriyle meşrulaştırılmaktadır. Dolayısıyla ulusal kültürün parçası kabul edilmeyenler yurttaşlık kapsamına alınmadıklarından bu haklarından bütünüyle yararlanamamaktadır. Yurttaş olarak ulusal kültüre kabul edilmelerinin ön koşulu ise kendi kültürel kimliklerinden kopmaları ve önceki kültürel bağlarını silmeleridir. Kültürel kimliği ve kültürel farklılıkları yok sayan ve inkâr eden asimilasyoncu yaklaşımın aksine, 1960’lar itibarıyla hem akademide hem de ABD, Kanada ve Avustralya gibi heterojen toplumlarda, kültürel çeşitliliğin toplumsal, siyasal ve hukuki yaşamda yönetilmesinde “çok kültürlülük” projesinin hayata geçirilmesi sağlanmıştır (Bernstein, 2015; Melucci ve Avritzer, 2000; Browning vd.,2000).

Çok kültürlülük bireysel ve toplumsal boyutlarının ötesinde temelde siyasi ve hukuki bir projedir. Bu proje, savaş, kıtlık, ekolojik felaketler, çevre sorunları, iklim krizi, eğitim, sağlık vb. amaçlar ya da koşullar nedeniyle anavatanını terk eden kültürel grupların ev sahibi ülkelerde kültürel kimliklerinin korunması ve kültürel haklarının güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Çok kültürlülük farklı kültürel grupların kültürel bağlarından kopmamalarını ve kimliklerini yaşamalarını yasal olarak koruyan politikaları uygulamaktadır. Kültürel kimliklerini yaşatmak ve korumak isteyen grupların kendi kültürel aidiyetlerine hapsolma ya da sınırlarını korumak adına diğer kültürlerle etkileşim kurma arzusunu yitirebileceği riskini gündeme getiren kozmopolitanizm ise ne asimilasyonun kültürleri yok sayan/inkâr eden yaklaşımını ne de kültürel kimliklerin sınırlarına hapsolma riskini doğurabilecek sabit, değişmez ve özgün sayılması gerektiği görüşünü savunan çok kültürcü yaklaşımı yeterli bulmaktadır (Schachner, 2017:1; Parekh, 1995:431; Baban ve Rygiel, 2014). Bu anlamda geleneksel kozmopolitanizm Antik Yunan ve Roma Stoacı felsefenin etik ilkeleri ve Kant'ın ebedi barış ideali ve misafirperverlik ilkesiyle ortaya çıkan bir “dünya vatandaşlığı” kavramını betimlemektedir (Yeşilçayır, 2019:113). Kant'ın ebedi barış ideali, üç aşamalı bir barış idealini anlatmaktadır. İlk olarak barış cumhuriyetçi ulus devlet çatısı altında inşa edilir, ikinci olarak özerk ve bağımsız ulus devletlerin oluşturduğu milletler ittifakı ve milletler hukukuyla uluslararası sistemde korunmaktadır ve son olarak “dünya yurttaşlığı hukuku” çatısı altında bütün insanların her ülkede haklarını iade eden ve “misafirperverlik ilkeleri”ne uygun olarak evrensel adaletin uygulandığı aşamadır (Coskun, 2021:214-217). Kültürel kimliklerimizden önce “insan” niteliğimize göndermede bulunan bu yaklaşım, evrensel adalet, insan hakları ve uluslararası hukukla tanımlanan yurttaşlık haklarıyla ulusal sınırların aşılmasını ve bütün insanlığın her coğrafyada özgür olmasını savunmaktadır. Bireyin kültürel aidiyetlerinin önünde “insan vasfı” bulunur ve birey sadece insan olmasından kaynaklı dünyanın her yerinde eşit, özgür ve adil bir yaşamı doğuştan hak etmektedir. Kant'ın “misafirperverlik ilkesiyle anlatmak istediğine benzer şekilde, dışarıdan ev sahibi ülkeye gelen insanlara dostça davranılmalı ve hakları teslim edilmelidir. Fakat misafire de belirli kurallar koyarak ev sahibi ile misafiri belirli bir çerçevede tanımlayan geleneksel kozmopolitanizmin, evrensel adalet ve insan hakları yanında “birlikte nasıl yaşanılır?” sorusuna yeterli yanıt veremediği ortadadır. Farklılıklarıyla bir arada “ortak insan yaşamının” nasıl kurulacağı sorusu beraberinde farklılık ve ortaklık terimlerinin diyalektik gerilimini açığa çıkarmıştır. Bu gerilimden doğan radikal kozmopolitanizm, farklı kültürel kimliğe ya da yaşam tarzına sahip bireylerin bu “ortak yaşam arayışını” karşılıklı olarak birbirlerini dönüştürebilecekleri ve “yeni bir yaşam deneyimi” inşa edecekleri etkileşimsel ve ilişkisel var oluşlarla mümkün kılınabileceğini savunmaktadır (Baban ve Rygiel, 2018).

2.Kültürel Çoğulculuk/Çok Kültürlülük

Kültürel çoğulculuk kavramının kökeni Amerikan pragmatik geleneğinin çoğulculuk tanımlamalarından geliştirilmiştir. Williams James'in öğrencisi ve pragmatist John Dewey'in meslektaşı Horace Kellan tarafından kültürel çoğulculuk popüler hale getirilmiştir. XX. yüzyılın başlarında kültürel çoğulculuk fikri ön plana çıkmaya başlamış ve 1870-1920 arasında ABD'ye göç eden 27 milyondan fazla insanın varlığıyla paralel bir tarihsel dönemde konuşulmaya başlanmıştır. Kallen, kültürel çoğulculuğun “eritme potası” olarak tanımlandığı ilk dönem Amerikan fikriyatına karşı gelmiş ve bunun yerine kültürel çoğulculuğu anlamının en iyi yolunun farklı bakış açılarıyla beslenen dinamik bir hareket olarak tanımlanması gerekliliğini ifade etmiştir. Demokratik bir toplum kültürel farklılıkların yok edilmeye ya da somutlaştırılmaya çalışılmadığı; bilakis takdir edildiği/tanıdığı, saygı gösterildiği ve geliştirildiği bir toplum olarak tasavvur ederken kozmopolit bir toplumu işaret etmektedir (Bernstein, 2015, ss.4-6). Kallen Cultural Pluralism and the American Idea (1956) adlı kitabında, kültürlerin hayatta kalmasının ve yaşatılmasının bireylerin farklı ilgileri, birbirleriyle kurmuş oldukları ortaklıklar/ilişkisellikler/temaslar ve bu ilgi ve ortaklıkların dayanışma ve refah ortamında, -ayrımcılığın ve asimilasyonun olmadığı- evrensel kozmopolit demokrasiyle sağlanabileceğini anlatmıştır. “Kültürel çoğulcular, farklılıklarla zenginleştirilmiş demokratik bir toplum idealini savunmuşlardır” (akt. Bernstein, 2015:6). Demokratik idealin hayata geçirilmesi ise politik olanla kamusal olanın sınırları arasında ayrımların iyi analiz edilmesi ve farklı kültürel kimliklerin kendi öz temsiliyet haklarını ellerine alarak kamusal alanda görünür olmalarını sağlamakla mümkün hale gelecektir. Demokrasilerin gereği farklılıkların kabulü ve kamusal temsil mekanizmalarının tanınmasıdır. Kamusal alan dayanışmaların kurulduğu, kimliklerin kamusal temsil hakkı

kazandığı ve gayri resmi iletişim ağlarının ve oluşumlarının örülebildiği bir alan olarak tasavvur edildiğinde demokrasinin politik ve kamusal arasındaki sınırları zayıflar ve kültürel çoğulcu toplumun dinamikleri yaratılır. Farklı kimlikler arasındaki gerilimlerin ve taleplerin karmaşıklığını çözenin yolu, politik olanla kamusal olan arasındaki belirsiz çatışmayı anlamak ve olası birlikteliği yakalamaktan geçmektedir. Politik sistemlerdeki temsiliyetin farklı kimliklerin taleplerinin eritilerek ya da azaltılarak sağlanması değil; kendi öz temsil haklarının kendilerini kamusal arenada temsil edebilmelerinin temin edilmesiyle mümkündür. Demokrasi karmaşık ve çoğul toplumsal yapılarda böylesi öz temsil haklarının verilmesiyle ancak politik olanla kamusal olanı uzlaştırabilecektir (Melucci ve Avritzer, 2000:510).

Politik analizde, kültürel çoğulculuk sadece etnik çeşitlilik ile eşanlımlı değildir. Burada çok kültürlülük kimlik siyasetini, farklılık siyasetini ve 'yeni' çoğulculuğu içeren kültürel çoğulculuk teorileri, güç ve kaynakların dağılımının kültürel üyelikten nasıl etkilendiği veya etkilenmesi gerektiği hakkında sorular sormaktadır. Başka bir deyişle, nasıl sınıf çalışmaları yasaların ve politikaların sınıflar üzerindeki farklı etkilerini görmemizi istiyorsa ve feminist teori cinsiyetin kişinin fırsatları ve refahı üzerinde nasıl bir fark yarattığına odaklanıyorsa; kültürel çoğulculuk da gücün ve kaynakların kültürel gruplara nasıl dağıtıldığını da politik bir soru olarak gündemine almaktadır. Ancak, tüm toplumlar birden fazla kültürel grubu barındırdığından, mesele gücün kültürel gruplara dağıtılıp dağıtılmadığı değil, daha çok hangi kültür (ler) ve hangi oranlarda dağıtıldığıdır. Pozitif ayrımcılık, etnik çatışma ve ayrılık gibi apayrı meseleler, kültürel çoğulculukla ilgili araştırmaların şemsiyesi altına girmektedir. Çünkü hepsi, esas olarak, gücün ve kaynakların farklı kültürel kimliklere sahip insanlar arasında nasıl dağıtılması gerektiğine dair tartışmaları içermektedir (Browning vd., 2000:386).

Çok kültürlülüğün siyasal ve yasal bir proje olarak ulus-devletler tarafından kabul edildiği günümüzde kültürel çoğulculuğun bu politik/hukuki projeye yön verdiği ya da yol açtığını söylemek mümkündür. Kültürel olarak çoğulcu toplumların bir arada huzur içinde yaşayabilmelerinin ve kültürel farklılıklar arasındaki olası sorun ya da çatışmaların çözüme kavuşturulmasının olanakları kültürel çoğulcu perspektifin yasal, siyasal ve toplumsal/kültürel yaşamda öncelikle kabulü/tanınması ve sonrasında yurttaşlık tanımları da dâhil olmak üzere toplumları yeniden yeni bir anayasal yurttaşlık -çok kültürlü yurttaşlık- (Kymlicka, 2015) tanımı ve "tanınma politikası" kavramı (Taylor, 2018) vasıtasıyla kurmak gerekmektedir (Özensel, 2021:239-240). "Çok kültürlülük ve farklılığın tanınmasına ilişkin argümanların çoğu, azınlık gruplarına parçası oldukları toplumlara başarılı bir şekilde entegre olabilmeleri için ihtiyaç duydukları kültürel güvenliği sağlayarak sosyal uyumu zayıflatmayı değil iyileştirmeyi amaçlamaktadır." (Browning vd., 2000:397).

Çok kültürlülük projesinin temeli kültürel çoğulculuğun kabul edilmesine bağlıdır. Çünkü ulus-devlet çatısı altında homojen bir kültürel yaşam, geçmişten günümüze uzun bir zaman diliminde sömürgecilik, savaşlar, çatışmalar, kıtlık, ekonomik sorunlar, iklim krizi, ekolojik felaketler, eğitim, bilim, turizm, sağlık vb. nedeniyle nüfus hareketleri ya da yer değiştirmeler toplumsal dokunun kültürel heterojenliğe evrilmesine neden olmuştur (Schachner, 2017:1; Parekh, 1995:431; Baban ve Rygiel, 2018:9).

Hükümetlerin kültürel çoğulcu toplum yapılarına karşı geliştirmiş oldukları yaklaşımlardan ilki asimilasyoncu yaklaşımken; diğerleri çok kültürlülüktür. Kültürel çoğulculuğun kabulünün çok kültürlülük projesinin temeli olduğu bilinmektedir. Asimilasyoncu yaklaşım ise bunun aksine toplumların kültürel çoğulcu yapısını ulus bütünlüğünün önündeki engel ya da risk olarak tanımlamıştır. Asimilasyoncu yaklaşımın hüküm sürdüğu ölkelerde, bu ölkelere sonradan çeşitli amaçlar ya da koşullar altında gelen ulusal kültürden farklı etnik, dilsel veya dinsel grupların kendi farklarını ve bağlarını, ulusal kültürle daha iyi bütünleşebilmek/entegre olabilmek adına koparmaları gerektiği savunulmaktadır. Kültürel çoğulcu yaklaşım ise farklı kültürel grupların ulusal kültür üyeleriyle bir arada yaşarken kendi kültürel kimliklerini korumalarının güvencesini sunmaktadır (Baban ve Rygiel, 2018:11). Kültürel çoğulculuk ya da kültürel çeşitlilik kavramlarının 1960'lar itibariyle hem akademide hem de çok kültürlülüğün politika olarak uygulandığı Kanada, Avustralya ve ABD'de gelişmeye başlaması asimilasyon ilkesinin gerilediğini göstermektedir. Asimilasyon uygulamaları yerini, araştırmacılar ve politika uygulayıcılar tarafından ev

sahibi kültürle diğer azınlık kültürleri arasındaki etkileşimi ve sosyal uyum sürecini anlatan “entegrasyon” a bırakmıştır. Asimilasyon azınlık kültürlerinin kendi kültürlerini terk ederek yeni toplumun kültürüne uyum sağlamaları beklentisini ifade ederken; entegrasyon çoğunluk ve azınlık kültürleri arasında iki taraflı kültürleşme sürecini ve yeni bir kültürü birlikte inşa eden bir süreci betimlemektedir (Hiebert ve Ley, 2003:17).

Charles Taylor “tanınma politikası” kavramıyla kimliğin diyalojik niteliğine atıfla, kimliklerin sadece kişinin kendisinin var ettiği bir olgu olmayıp; aynı zamanda başkalarıyla kurulan etkileşimlerle onaylanan bir varlığı olduğunu anlatmaktadır. Bu nedenle Taylor kültürel çoğulcu toplumlarda tanınma politikalarının aynı zamanda kimliklerin onaylanma ve dolayısıyla tanınma edimi olduğunu açıklamaktadır. Kimliklerin çarpıtılarak tanıtılması veyahut görmezlikten gelinmeleri bireyin şahsiyetini ve haysiyetini zedeleyici bir durum yaratmaktadır. Liberal demokrasilerin “türdeş yurttaşlık” tanımıyla temellenen çoğulculuk, Taylor’a göre kültürel farklılıkları yok saymaktadır. Bu nedenle onun kültürel çoğulculuğu kültürel farklılıkların “tanınması”na dayanmaktadır. Farklı olanın görülmemesi, farklı gruplara yönelen baskıya dönüşebilme riskini taşıyacağından, “farklılıkların tanınarak ve onaylanarak” eşitliğin sağlanmasının gerekliliğini dile getirmektedir. Diğer bir deyişle tanınma politikasının önkoşulu farklı kültürlerin eşdeğerde olduklarının kabulü ve onayına bağlı hale gelmektedir (Taylor, 1994:25-73; Bilici, 1999:152-53).

Kültürel çoğulculuğu siyasi ya da sosyal sistem çoğulculuğundan ayıran Naomi Rosh White (1978), ekonomik, siyasi ya da topluluk çıkarlarının toplumlarda belirli sosyal gruplar/kümeler yarattığını fakat bunların kültürel çoğulculuk tanımları için kapsayıcı olmadığını açıklamaktadır (White, 1978:139). White, kültürel çoğulculuğun daha çok sosyal adalet ya da yasal-politik talepleri olan kültürel farklılıkları tanımladığını ifade etmektedir. Kültürel çoğulculuğun kültürel olarak farklı grupları gerektirdiği fikri ile “sosyal bir topluluk duygusu” taşıyan gruplar arasında benzer ayrımlar olduğu ve benzer şekilde sosyal sistemlerin yarattığı çoğulculuk anlayışından ayrıldığı görülmektedir. White’a göre kültürel çoğulculuğu tanımlayan ana unsur “katılımcı özdeşleşme” iken, “sosyal topluluk duygusu” nu tanımlayan ana unsur ise “tarihsel kimlik”tir. Tarihsel kimlikle şekillen topluluk duygusu “ortak bir tarih, gelenek ve görenek duygusuna dayalıdır ve böyle hisseden bireylerin özdeşleştikleri gelenek ve göreneklerden herhangi birini yaşamalarına gerek yoktur.” (akt.White, 1978:144). Kültürel çoğulculuğu kuran grupları tanımlayan 'katılımcı özdeşleşme' ise, “geleneksel uygulamaları gözlemleyen, davranışsal benzerlikleri paylaşan ve birbirleriyle ilişki kuran bir grup bireyi ifade eder. Başka bir deyişle, zorunlu olmamakla birlikte bir kültürü paylaşabilen bir topluluk oluştururlar”. Katılımcı özdeşleşme kültürel olarak farklı bireylerin kültürel gruba aidiyetlerini hissettiren ortak bir duygudan bahseder ve temelinde “aynı grubun üyeleriyle güvende hissetmek” fikriyatı olduğunun altını çizer. Kısacası, grupla özdeşleşmeye, bir katılımcı grubu diğerinden ayıran davranışsal düzenlilikler, paylaşılan kurumsal biçimler ve değer yönelimleri eşlik ediyorsa, bu grup kültürel grup olarak adlandırılabilir. Bütün bu farklı kültürel gruplanmalar da kültürel olarak heterojen çoğulcu toplumların yapısını anlatmaktadır (akt. White, 1978:145).

Stefano Allievi (2010), kültürel çoğulculuğun bireysel ve kolektif kimlik inşalarıyla düşünülmesi gerektiğini dile getirmektedir. Allievi’ye göre bireyin ait olduğu kültürel gruplar onlara “dünya görüşü, gelenekler, tarih, inançlar, uygulamalar, değerler, ahlaki sistemler, imgeler ve semboller” sunan kimlik referansları kazandırmaktadır. Bu referanslara sadece bireysel değil aynı zamanda topluluk olarak da başvuran kültürel gruplar kolektif kimliği de sosyal olarak inşa etmektedir (Allievi, 2010:86; Helly, 2002:79). Bu inşa sürecinde etkileşim halindeki kültürel kimliği farklı bireylerin karşılaşmaları ve birlikte yaşamları da onları geri döndürülemez bir şekilde değişime ve dönüşüme uğratmaktadır. Bu nedenle bireysel ve kolektif kimlik inşalarının bu etkileşim, temas, karşılaşma ve bir arada var olabileme pratiklerinden azadeliği beklenemeyeceğinden toplumların kültürel açıdan heterojen ve çoğulcu olması kaçınılmazdır (Allievi, 2010:87).

Kültürel çeşitlilik kuramlarının iki ana perspektif üzerinden ele alındığını açıklayan Maja K. Schachner (2017), bu yaklaşımların belirli bir zamandaki toplumsal normlardan ve tutumlardan etkilendiğini ifade etmektedir. Schachner, kültürel çeşitliliğin eşitlik ve kapsayıcılık/içerme ile kültürel çoğulcu yaklaşımlarla açıklanmaya çalışıldığı ve bu iki kuramsal yaklaşımda sosyo-kültürel uyum sorunları, ayrımcılıkla

mücadele, etnik gruplar arası temas, ev sahibi kültür ve göçmen kültürler arasındaki kültürleşme/kaynaşma süreçleri, önyargıların azaltılması ve kültürlerarası yetkinliğin kazandırılması gibi araştırma konularının yer aldığını belirtmektedir (Schachner, 2017:2). Temel düzeyde eşitlik ve olumlu gruplar arası temasların teşvik edilmesiyle ırksal ve etnik ayrımların üstesinden gelmek hedeflenmiştir. Böylelikle kültürel çoğunluğa mensup bireylerin kültürel azınlık üyelerine karşı önyargılarının ve ayrımcı uygulamalarının azaltılacağı varsayılmıştır. Politik uygulamalarda ise farklı toplumsal bağlamlarda azınlık grup üyelerinin fırsatlara erişiminin ve onlara eşit fırsat sağlama çabalarıyla kültürel çeşitliliği anlatan bu iki bakış açısının entegre edilmesiyle maksimize edileceği söylenmektedir (Schachner, 2017:3). Fakat bu amaçlara ulaşmaya çalışırken eşitliğin teşviki ve grup sınırlarının üstesinden gelme/grup sınırlarını ortadan kaldırma uğraşları (Carpenter vd., 2007:84), farklı gruplar arasındaki benzerliklerin vurgulanması, gruplar arasındaki farklılıkları ve çeşitliliğe karşı “renk körlüğü” olarak betimlenen kültürel çeşitliliğin ihmaline sebep olmamalıdır uyarısında bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi de kültürel çeşitliliğin görmezden gelinmesi ve ihmaliyle azınlık grup üyelerinin ana akım kültüre asimilasyon riskini doğurabileceğidir. Buradan hareketle yapılması gerekenin gruplar arası temasta grup benzerliklerine odaklanmaktansa -bu durum çeşitliliğe karşı ‘renk körlüğü’ne sebep olmaktadır- kültürel çoğulculuğun takdir edilmesi, çok kültürlü bir bakış açısıyla farklılıkların kabulü ve bütün kültürel çeşitliliğin eşdeğerde olduğunun ve gruplar arasındaki kültürleşme sürecine kaynaklık edebileceğinin unutulmamasıdır. Böylelikle azınlık grubu üyelerinin grup kimliklerinin çoğunluk üyeleri tarafından desteklenmesi ve aynı zamanda dış grupları daha fazla kabul etmeleriyle başarılı sonuçlar alınabilecektir. Benzer şekilde kabul gören ve kimlikleri desteklenen azınlık grupları da ana akım kültürle uyumu ve özdeşleşmeyi daha kolay yakalayabilecektir (akt. Schachner, 2017:3-4).

3.Kozmopolitanizm

Kültürel çoğulluğu ya da çeşitliliği ele alan yaklaşımların asimilasyonist ya da çok kültürlülük bakış açılarıyla oluşturulduğu bilinmektedir. Homojenleştirici ve ulusal hegemonik kültüre azınlık kültürlerinin kültürel aidiyetlerini silerek kabul edilmelerini gerektiren asimilasyon yaklaşımının karşısında Kanada, Avustralya, Avrupa ülkeleri ve ABD’nin geliştirdikleri çok kültürcü yaklaşım kültürel kimliklerin siyasal ve hukuki bir projeye tanınmalarını sağlayan yeni bir perspektif kazandırmıştır. İlkinde kültürel farkı ya da çeşitliliği yok sayan ve bunları inkâr eden bakış açısı kültürel kimlikleri ve dolayısıyla onların temelde insan hakları olarak 18.yüzyıldan itibaren kazandıkları evrensel yurttaşlık haklarından (sosyal, siyasal ve kültürel haklar) mahrum bırakan bir çözüm(süzlük) sunmaktadır. Bu tehlikenin farkındalığında olan çok kültürcüler ise kültürel kimliğin korunması ve tanınmasını güvence altına alarak; kültürel kimliğin yaşatılmaya çalışılırken aslında kültürel sınırlar arasındaki farkların belirginleştirilmesi ve kültürel kimliğin özçülleşme riskini doğurduğunu vurgulamaktadır. Asimilasyonist yaklaşımda yok olma tehlikesi yaşayan kültürel grupların, çok kültürlülük yaklaşımında ise tanınma ve korunma politikalarıyla kültürel farklar arasındaki sınırları çizen ve belki de onları “marjinalize” edilebilecekleri “kendi kabuklarında” yaşama ve “gruplarına hapsolme” risklerini de beraberinde getirmiştir. Her ne kadar çok kültürlülük perspektifi azınlık kültürlerinin çoğunluk kültürlerine kendi öz kimlikli aidiyetlerini kaybetmeden entegrasyonunu sağlamaya çalışan politikalar üretmeye çalışsa da bu “iyi niyet” göstergelerinin bazı durumlarda kamusal alanda görünürlükleri artan kültürlerin aynı zamanda bu aidiyeti korumak refleksiyle, diğer kültürlerle dayanışma, iş birliği geliştirme ve en önemlisi “ilişkisellik ve ortak deneyimler yaratma” durumlarını da baltalama risklerini doğurmaktadır. Çünkü “kültürel farklılığı basitçe tanımak ve korumak, çeşitli toplumlarda nasıl birlikte yaşanacağı sorusunu yalnızca kısmen ele almıştır” (Baban ve Rygiel, 2014:464). Ayrıca kültürel gruplar arasındaki toplumsal hiyerarşiyi göz önüne almadan yapılacak çok kültürcü uygulamaların, entegrasyon sürecinde güç ilişkilerinin ve bu hiyerarşik konumlanmaların azınlık gruplarının aleyhine dönerek, siyasi ve sosyal yaşama katılımlarını adil ve eşit sağlama konusunda da soru işaretlerini gündeme getirmiştir (Baban ve Rygiel, 2014:463-467).

Şu anda ne asimilasyon ne de çok kültürlülük, Avrupa’daki kültürel çeşitliliğin nasıl müzakere edileceği sorusunu yeterince ele almıyor. Böylece, Avrupa’daki çeşitli sağcı grupların Müslümanlara, göçmenlere ve sığınmacılara yönelik düşmanlığı başarıyla istismar etmeleri için alan açıldı. İsveç’te İsveç Demokratları,

Hollanda'da Geert Wilder'in Özgürlük Partisi, Fransa'da The Front National ve Birleşik Krallık'ta İngiliz Ulusal Partisi (diğerlerinin yanı sıra) gibi aşırı sağ partiler yalnızca Avrupa ülkelerinde etkin değiller, aynı zamanda değişimin değişmesinde de etkililer. Kültürel azınlıklar ve altüst olan seçim dengeleri hakkındaki kamusal tartışmaları tonu ve içeriği, ana akım siyasi partileri yabancı düşmanı ve ırkçı politikalara sempati duyan seçim platformlarını benimsemeye itecek şekilde gelişmiştir (Baban ve Rygiel, 2014:463).

Yukarıda anlatılanlardan hareketle kozmopolitanizm asimilasyonist ve çok kültürcü yaklaşımların eksik ya da yetersiz kabul edildiği bağlamda, yeni politikalar üretilmesi ve toplumsal yaşamda kültürel çoğulculuğun bir arada yaşatılabilmesinin daha farklı alternatiflerini ve olanakları sunan bir fikir akımı olarak görülmektedir. Bu siyasi düşünce sadece kültürel gruplara değil, aynı zamanda bütün insanlığa dair savunuları içermektedir.

Kökleri Antik Yunan ve Roma Stoacı felsefede temellenen kozmopolitanizmin en genel tanımlaması “insanların, toplumların, örgütlerin ve kurumların ahlaki ve politik ufuklarının genişletilmesiyle” ilgili bir kavram oluşudur (Delanty, 2018:2; Inglis, 2018:43; Fine, 2009:10). Kozmopolitanizm, ahlaki ve politik felsefeyle ilişkilendirilen bir terimken, sosyal bilimlerin neredeyse bütün disiplinlerinde çalışılan bir konu olarak ele alınmaya başlaması küreselleşme ve ulus ötesi araştırmalarla hız kazanmıştır (Chernilo, 2018:30). Kozmopolitanizmin kökleri Antik Yunan felsefesi, Stoacı felsefe ve Kant'ın Ebedi Barış (1795) eserinde yer alan “konukseverlik/misafirperverlik” ilkesine dek uzanmaktadır (Brown, 2018:16-18; Delanty, 2018:3; Chernilo, 2018:37). Modern kozmopolit düşüncenin doğuşunda ya da disiplinlerarası bir üslupta yeniden çalışılmasında, Kant'ın (1795) eserinin 1995 itibariyle ikinci yüzyıl dönümünü kutlaması, SSCB'nin 1991'de dağılması, 11 Eylül 2001 terör saldırısı ve 2000'ler sonrası dünyayı “küresel bir kültürleşme” sürecine evrilten iletişim teknolojileri devrimi, Orta ve Doğu Avrupa'da sağcı yabancı düşmanı milliyetçiliğin yükselişi, Trump'ın iktidarı, Brexit ve dünyanın pek çok yerinde otoriter demokrasiye yönelim etkili olmuştur. Modern kozmopolit düşüncenin buradan hareketle küreselleşme, ulus ötesi hareketlilik ve insani temasların sınırları aşan durumla ilintisi (Fine, 2007:1) görmezden gelinemeyeceği gibi küreselleşme kavramıyla aralarındaki gerilim de görmezden gelinememelidir. Kozmopolitanizm, küreselleşmenin bütün dünyada karşılıklı ekonomik, toplumsal, teknolojik ve kültürel bağlılık yaratan durumuna eleştirel bir yerden yaklaşmakta ve aynı zamanda dünyanın küresel güçler tarafından yönetilmesi ve yaratılan bu karşılıklı bağların dünyayı daha kozmopolit bir yer haline getiremediği iddiasında bulunmaktadır. Kozmopolitanizm ahlaki bir felsefe öğretisi olarak Antik Yunan ve Roma'da dile getirilmiş; demokrasinin, serbest ticaretin ve uluslararası hukuk normlarının gelişimiyle politik felsefi normatif temelleri tartışılmaya başlamıştır. Modern kozmopolitanizm ya da liberal kozmopolitanizm olarak tanımlanan kozmopolitanizmin bu yeni formu Aydınlanma Dönemi ve Kant'ın düşüncelerine kadar uzanmaktadır. Kozmopolitanizmin bu değişen/dönüşen formları, her çağın kozmopolitanizmi kendi krizlerine ve toplumsal çatışmalarına bazen bir felsefi yanıt, bazen bir hukuki proje, bazen de ideal bir siyaset anlayışı olarak tanımladığını göstermektedir. Kozmopolitanizm bu nedenle, küreselleşmenin bir sonucu olarak dünyada homojenleşme veya türdeşleşme tezlerini savunan liberal demokrasi, toplumsal yakınsama ve “tarihin sonu” kavramına, küresel kültürün yerel veya ulusal kültürleri aşındırdığı fikrine ve tersi yönde uluslararası kutuplaşmaları/ayrışmaları tetikleyen “medeniyetler çatışması” kavramına mesafeli durarak; günümüzün büyük sosyal değişimine alternatif bakış açıları getirmektedir. Kozmopolit düşünce kültürler arasındaki hem yakınlaşma hem de uzaklaşma süreçlerinin birlikte değerlendirilmesi ve toplumsal değişim tahayyülünün ancak bu şekilde açıklanabileceği iddiasını taşımaktadır. Kozmopolitanizm kültürlerin sürekli olarak melezleşme sürecini ayırt edici bir alternatif özellik olarak görmek yerine; kültürlerin çarpışmadığını aksine birbirleriyle belirli bir yakınlaşma içinde uyumu yakalamaları, yaratıcı etkileşimleri ile paylaşımları oranında bütünleşmeleri şeklinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu durumda “kültürlerin bir karışımından ve yeni melez biçimlerin üretilmesinden çok, kültürlerin mübadele sonucunda bazı değişikliklere uğradığı ve kültürlerin karşılıklı ilişkiselliğinden” bahsedilmelidir (Delanty, 2018:1-6). Çeşitliliği koruyan ve birliği bir dereceye kadar sağlayan ortaklaşmış tek bir kültür yerine, kültürler arasında dayanışma ve bütünleşme çerçevelerinin yaratılması yoluyla bir arada var olma dinamiğinin kurulmasıdır. Başka bir deyişle, kozmopolitanizmin politik felsefesi her zaman “açıklık ruhunu ve kapsayıcılık bağlarının” genişlemesinin altını çizen bir dünya

yaratılması perspektifini desteklemektedir. Küresel olarak birbirine bağlanmış ulusların ve kültürlerin başkalarının bakış açılarını önemseyen, birlikte sosyal adaleti geliştirmeye çabalayan, küresel çevre sorunlarına, politik çatışmalara ve sosyal değişime barışçıl çözümler arayan ahlaki birey, iyi toplum yaratmanın alternatiflerini tanımlamaktadır. Kozmopolitanizm “insanların gerçek deneyimleri, deneyimlerinin politik ve ahlaki toplumsal yorumu ve sosyal dünyadaki değişimin analizine yönelik bir yaklaşımı betimlemektedir” (Delanty, 2018:2-8).

Kozmopolit kelimesi etimolojik olarak Yunanca cosmos (evren) ve polis (şehir) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır (Strath, 2018:56) ve “dünya vatandaşı/yurttaşı” olarak (Leung, 2009:370) dilimizde karşılığını bulmaktadır. Kozmos evrene atıfta bulunmaktadır ancak pratikte referans elbette ki yaşadığımız dünyadır ve kozmopolit bir dünyada yaşamını sürdüren bütün insanlıktır. Stoacı felsefe döneminden beri “evrensel aidiyet” fikriyle özdeşleştirilen kozmopolitanizm, insan olmayı, kimliklerden ve sosyo-politik bağlantılarımızdan önce gelen özel bir durum olarak tanımlamaktadır. (Chernilo, 2018:32). Kant’ın kozmopolitanizm fikri, adaleti evrensel uygulayabilecek sivil toplumun yaratılmasına odaklanır ve yerel ile ulusalın karşılıklı birbiriyle ilişkide olduğunu ifade eden düşünce geleneğini beslemektedir. “Evrensel adalet” tanımlaması yerel, devletlerarası ve küresel ya da kozmopolit seviyede barışı talep eden ve yasal ilişkilerin ve dolayısıyla uluslararası hukukun bu doğrultuda tesis edilmesinin savunusudur (Chernilo, 2018:36-37). Emperyalist (sömürgeci) ve kölelik sorunlarının çözülmesinde, savaş, kıtlık, açlık, yoksulluk vb. nedenlerle anavatanlarını terk etmek durumunda kalan kültürel azınlıkların, ev sahibi ülkelerde “insanca” koşullarda hayatlarını sürdürebilmesinin olanaklarını yaratmak için ortaya çıkan yaklaşımlara ve durumu “evrensel aidiyet” ve “dünya vatandaşlığı” kavramlarıyla açıklayan kozmopolit düşünce ekseninde kültürleri farklı toplulukların dayanışma ve katılımlarını güvence altına alacak uluslararası hukuk (Ngcoya, 2015:249; Fine, 2009:8), küresel sivil toplum (akt. Harvey, 2009:106) ve kozmopolitanizmin radikal biçimlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Ingram, 2018:21-23).

Kant’ın ebedi barış ideali ve misafirperverlik ilkesi kozmopolitanizm düşüncesinin odağında yer almaktadır (Inglis, 2018:46). Kant ebedi barışın nihai şartlarından biri olarak işaret ettiği misafirperverliği, “bir yabancının başka birisinin bölgesine geldiğinde kendisine düşmanca davranılmaması hakkı” olarak tarif etmektedir. Ev sahibi halk yeni gelenlere barışçıl yaklaşmalıdır; ancak yabancıların da yeni ülkelerinde yapabileceklerinin ve yapamayacaklarının da sınırlarının çizildiği bir çerçeveyi anlatan misafirperverlik ilkesi, hakların evrensel uygulanmasını salık vermektedir. İnsanlar birbirlerinin arkadaşlığına ve ortak yaşamına muhtaç bireyler olarak bütün dünyada barış içinde yaşama hakkına sahiptir (Appiah, 2006:96). Bu nedenle hiç kimse, “herkese ait olan” dünyanın bazı bölgelerini işgal ederek insanları haklarından mahrum bırakmamalıdır. Kant’ın “evrensel adalet” ve “ebedi barış” (akt. Harvey, 2009:29) kavramları, bireylerin devlet mensubiyetlerine bakılmaksızın hak sahibi olduklarının kabulüne dayanmaktadır. Bu nedenle toprakların işgali ve insanların sömürgeleştirilerek köleleştirilmesi ahlaki değildir dolayısıyla kanunların rasyonel olabilmeleri için ahlaki olmaları da gerekir (akt. Chernoli, 2018:37).

Kozmopolitanizmin kökleri Stoacı ahlak felsefesine, erken modernitenin doğal hukuk teorisine ve modern politik bir düşünce biçimi olarak gelişimi ise Immanuel Kant’ın 18.yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin evrensel taahhüdüne dayanmaktadır. İnsan haklarının doğasında bulunan evrensellik ilkesinin hayata geçirilmesi kozmopolitanizmin aynı zamanda bir haklar felsefesi olduğunu da göstermektedir. İnsan hakları mücadelesi “kadınların, kölelerin, hizmetçilerin, ücretli emekçilerin, yabancıların, sömürgeleştirilmişlerin, kriminalize edilenlerin ve engellilerin ve her türlü ırksal-etnik gruptan insanların” içinde yer aldığı evrensel bir mücadeleyi işaret etmiştir. Kozmopolitanizm bu mücadeleyi uluslararası bir hareket olarak genişletmeyi ve insan haklarını savunmanın evrenselliğini kurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda insan haklarının insanların sadece yaşadıkları coğrafyada değil, bütün dünyada sahip oldukları/olacakları haklar olarak tanımlanması ve insan haklarına uluslararası nitelik atfedilmesi kozmopolitanizmi tanımlamakta ve Kant’ın bakış açısını yansıtmaktadır. Kant, kozmopolit düşüncede evrensel kılmaya çalıştığı insan haklarının somut temellerini dört savunuyla açıklamıştır: “tüm toplumlarda cumhuriyetçi geleneğin olması, uluslararası düzeyde yasal otoritenin kurulması, hakların yabancıları kapsayacak şekilde genişletilmesi, sömürgeciliğin sonlandırılması”dır (Fine, 2009:10-12). Yurttaşlık haklarının medeni, siyasi ve sosyal haklar olduğu ve

insan haklarının da ancak bu haklarla birlikte var olabileceği düşüncesi kozmopolitanizmin tanımladığı “dünya vatandaşlığı”nı anlatmaktadır. Diğer bir deyişle dünya vatandaşı olabilmek için insanların bu dört temel hakka dünya coğrafyasının her yerinde sahip olabilmelerini açıklamaktadır. İnsanlık onuru ve insanlığa saygı fikri uluslararası insan hakları hareketinin yasal ve anayasal statüleriyle koruma altına alınmıştır (Nussbaum, 2019:7; Fine, 2009:19).

4. Radikal Kozmopolitanizm

Kozmopolitanizm ahlaki bir öğreti olarak Antik Yunan’da doğmuş fakat politik ve hukuki dayanakları Kant’ın düşüncesinde hayat bulmuştur. Modern kozmopolitanizm ya da liberal kozmopolitanizm olarak adlandırılan ve Kant’la temelleri atılan bu görüş, siyaset ve hukuk felsefesinin tartışma konusu olmuştur (Atatorun ve Veziroğlu, 2024:9). Helenistik Dönem felsefesinde polis “nomosuyla” doğa “physisi” arasındaki gerilim “logosla” aşılmış; evrensel akıl insanları barışa ve adalete götüreceğ güç olarak tanımlanmıştır. Logos, kozmopolisin düzeni ve işleyişi için temel olacak ve kamusal alanda insanlar ortaklaşarak, tartışarak ve kararlar alarak yaşamı birlikte inşa edeceklerdir (Başkı, 2021:41). Kozmopolitanizm, tikel kültürel kimliği evrensel insanlık değerlerine dönüştürmedeki gerilimin kültürel farklılıklardan bağımsız olarak soyut akılla çözülebileceğini anlatmaktadır (Nussbaum, 2019:55). Bu evrensel ve soyut akıl kozmopoliste yaşayan bütün insanların adil, eşit, bağımsız ve özgür olarak dayanışma içinde ve evrensel hukuk güvencesiyle “birlikte/bir arada” yaşamı kurmalarına öncülük edecektir. Radikal kozmopolitanizm, kozmopolitanizmin evrensel akıl ve hukukla güvence altına alınacağını savunduğu dünya yurttaşlığını, bireylerin pratik yaşamda karşılaşılarak, etkileşimde bulunarak ve ilişkiler kurarak deneyimlemelerini önermektedir.

Kozmopolitanizmin kültürel farklılık sınırlarını aşan evrensel ortak akli yaratma çabaları tarih boyunca bazı coğrafi bölgeleri “medenileştirmek” amacıyla işgal edilmesine, insani değerlerin yok sayılmasına ve insan hakları ihlaline sebep olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Geleneksel kozmopolitanizmin “yukarıdan aşağıya bu evrensel savunusu” kozmopolitanizmin radikalleşmesine aracılık etmiş ve “aşağıdan yukarıya kozmopolitanizme” öncülük etmiştir. Radikal kozmopolitanizm, kültürel farklılıkları yok sayan asimilasyoncu yaklaşım, tanıyan çok kültürcü yaklaşım ve bu farklılıkları “evrensel insanlıkta” buluşturan geleneksel kozmopolitanizmin evrensel ortak akıl iddialarının eksikleri üzerinde yükselen yeni bir bakış açısı sunmaktadır (akt. Baban ve Rygiel, 2014:467). Bu bakış açısı kültürleri farklı bireylerin gündelik hayat pratikleri içerisinde etkileşim halinde ve sürekli olarak farklılıklarını müzakere ettikleri bir ilişkiselliğe gönderme yaparak yeni yurttaşlık tanımlaması yapmaktadır (Kendall vd., 2009:157). Azınlık ve çoğunluk kültürlerinin hiyerarşik olmayan konumlanmalarla birbirini dönüştürebileceği bu yeni yurttaşlık önermesi, ev sahibi kültüre ve topluluklara kimlerin mensup olabileceği anlayışını yapı bozuma uğratarak, kimsenin dışlanmadığı ve “yurttaş-öteki ikileminin uzlaşmaz karakterinin ilişkiyel var oluşlar kurarak” üstesinden gelinebileceği iddiasına dayanmaktadır. Radikal kozmopolitanizm, geleneksel kozmopolitanizmin “evrensel insanlık” savunusunu pratik yaşamdaki kültürlerarası etkileşimlerle kurmaktadır. Böylelikle günlük yaşamlarımızda kendimizi ve diğerlerini, onlarla olan deneyimlerimiz vasıtasıyla sürekli olarak karşılıklı bir dönüşüm potansiyeliyle tanımlayabilir ve “her insanın kozmopolite ait, eşit, bağımsız ve özgür bireyler olarak”, ortak yaşamı ilişkiler ağıyla ve evrensel adalet ilkesiyle inşa edebiliriz (Kendall vd., 2009:149; Baban ve Rygiel, 2017:98-106).

Kozmopolitanizmin Helenistik Dönemle başlayan, Aydınlanma rasyonalizmine giden ve Kant’ın düşünceleriyle şekillenen yeni biçimi yukarıda açıklandığı üzere doğayla uyum içerisinde yaşama uğraşında olan insanların kendi yapmış olduğu yasalarla eylemselliğini evrensel adaletle buluşturma isteği ve ereği bütün insanlığı kapsayacak ve dünya yurttaşlığı kurulacaktır (Duva, 2022:281). Her bireyin eşit değerde, bağımsız ve özgür dünya yurttaşı olarak tanımlanması, ebedi barışın inşa edilmesi ve uluslararası hukukla, evrensel adaletle ve akılla korunması geleneksel kozmopolitanizmin savunularındır. Fakat “modern yurttaş-ötekiler” ikileminin aşılarak dünya yurttaşlığını örmek, ebedi barışı bu temelde tesis edebilmek ve evrensel yasalarla koruyabilmek için toplumsal düzenin “dışlama olmaksızın bütün insanlar tarafından” kültürlerarası etkileşimler, deneyimler ve ilişki ağlarıyla kurulması gerekmektedir (Görüroğlu ve Güneş, 2023:85). Diğer bir deyişle geleneksel/modern/liberal kozmopolitanizm savunularının pratik

yaşamda gerçekleşmesi radikal kozmopolitanizmin önerdiği ilişkisellik, etkileşim ve deneyimler üzerinden olanaklı hale gelecektir.

Kozmopolitanizmin çok kültürlülüğe eleştirisi kişisel kimliklerimizin ve kültürel aidiyetlerimizin korunması adına kimliklerin belirli sınırlara hapsedilme riskini doğurabilme potansiyelidir. Radikal kozmopolitanlara göre bunun aşılabilmesi kültürel kimliklerimizin sınırlarının “ortak insanlığı keşfetme yeteneğiyle genişletilmesi, insanların iletişim ve dayanışmada bulunabileceği ortak alanların yaratılması, başkalarıyla ilişkilerimizin ortak bir anlayışı inşa etmek adına kurulması ve kültürel aidiyetlerimizin evrensel insanlık değerleriyle buluşmasını” sağlamakla mümkündür. İnsanlar sosyal yaşamı birbirleriyle iletişim ve ilişki kurarak birlikte inşa etmektedir. Bu nedenle insanların kültürel kimliklerini aşan evrensel ortak insani değerler eşliğinde birlikte yaşamayı öğrenmeleri radikal kozmopolitanizmin hedefidir (Baban ve Rygiel, 2014:463-466).

5.Sonuç

Kültürel çeşitlilik yönetiminde ulus devletler ve uluslararası sistem çoğulcu toplumsal yapıların barışçıl ve demokratik bir zeminde yaşayabilmeleri için çözümler aramıştır. Bu çözümler kuramsal tartışmalar, politik varsayımlar ve sivil toplum bağlamında liberal demokrasilerde ortaya çıkan asimilasyonist yaklaşım, kültürel çoğulcu perspektif ve çok kültürlülük; geleneksel kozmopolitanizm ve radikal kozmopolitanizmin felsefesi ve siyasi yapılarını açıklamaktadır.

Asimilasyoncu yaklaşım, “eritme potası” olarak kavramlaştırılan ve kültürel kimlikleri farklı toplulukları ya da azınlıkları, ulusal kültürle birlikte yaşamaya başladıklarında, ulusal bütünlüğe bir tehdit ya da ulusal güvenliği zedeleyebilecek bir olgu olarak tanımlamaktadır. Farklılıkların törpülenerek ve eriyerek çoğunluk kültüre entegre olması iddiasındaki asimilasyoncu yaklaşımın kültürel kimliği yok sayan ve inkâr eden bir savunusu vardır. Bu yaklaşımda kültürel çoğulcu toplumları bir arada huzurlu bir şekilde yaşatmanın ön koşulu farklılıkların silinmesi ve ulusal değerlerin benimsenmesidir.

Kültürel çoğulcu perspektif ya da kültürel çoğulculuğun kabulüyle hukuki ve siyasi bir proje olarak 1960’larda Kanada, ABD ve Avustralya gibi ülkelerde tanınan çok kültürcü yaklaşım, asimilasyonist yaklaşımın kültürel azınlıkları tehdit gibi algılayan ve onları yok sayan görüşünün aksine, azınlık kültürlerini farklılıklarıyla tanımakta ve ulusal kültürle “yeni bir kültürel birleşme”yi anlatan “entegrasyon”u önermektedir. Bu kavram, ulusal kültüre ya da ev sahibi kültüre yeni katılan azınlık kültürlerinin ya da farklı kültürel kimliklerin farklılıklarının yok sayılmadan yaratılacak bir karşılıklı “kültürleşme” sürecini anlatmaktadır.

Geleneksel kozmopolitanizmin kökeni Antik Roma ve Yunan Stoacı ahlak felsefesine dayanmaktadır. Modern kozmopolitanizmin siyasi ve hukuki temelleri ise Kant’ın “ebedi barış ideali” ve bu ideali temellendirdiği “dünya yurttaşlığı” kavramına ve “misafirperverlik ilkesi”ne dayanmaktadır. Kozmopolit ideal, insanların “bir kültüre/topluluğa aidiyet” fikrinden önce “insan olma niteliği”ne vurgu yaparak, insanların ve toplumların ahlaki ve politik ufuklarının genişletilmesi savunusunu ortaya koymaktadır. İnsanların “insan olmaktan” ileri gelen evrensel adalet ve hukuk kuralları gereği zaten “yok sayılmadan ve ötekileştirilme”den dünyanın her coğrafyasında barış ve refah içinde yaşama hakkı vardır. Bu haklar siyasi, sosyal ve sivil haklar olarak uluslararası hukukta tanınmıştır. İnsanlar belirli bir kimliğe ya da kültüre ait olmaktan önce “insan olma onuru ve kimliği”ni taşımaktadır. Bu nedenle yaşadığı veya yaşayacağı her coğrafyada “misafir” edilirken, ona düşmanca davranılmamalıdır. Burada ise ortaya yine bir eksiklik çıkmaktadır. Dünya vatandaşlığı kavramını öneren kozmopolit düşünce ev sahibi ülke ya da kültürün kurallarını ve misafir olanın/edilenin kurallarını ve sınırlarını çizmektedir. “Ahlaki birey ve iyi toplum” yaratarak kültürel çeşitliliğin yönetilebileceğini savunan kozmopolit düşüncede “açık ruh ve toplumsal kapsayıcılık” ilkesi her zaman uyumu yakalama peşinde olduğu için kültürel farkların “iş birliğini, ortak yaşam deneyimi yaratılmasını, dayanışmayı ve ilişki temaslar kurulmasını” gündemine almamıştır. Radikal kozmopolitanizm bu noktada yeni çözümler üretmektedir.

Radikal kozmopolitanizm asimilasyonist bakışın kültürel farklılığı yok sayan, kültürel çoğulculuğun kültürleri tanıyan ama bu kimlikleri koruma refleksiyle entegrasyon sürecinde kimliğin özcülleşme riskini doğuran, geleneksel kozmopolitanizmin farklılıkların her yer de özgürce ve adil yaşama haklarını veren ama bu kültürlerin birbirleriyle “ortaklaşarak, iş birliği ve dayanışma” içerisinde yeni ilişkisellik inşa etmesi konularında eksikliklerini tamamlayan bir perspektifi yakalamaktadır. Kültürel kimliklerin tanınması elbette önemlidir ama bu tanınmanın sosyal ve kültürel yaşamda yeni etkileşim, deneyim ve ilişkiselliklere kapı aralaması gerekmektedir. Böylelikle kültürel kimliklerin ve farklılıkların ortak yaşam deneyimini birlikte kurdukları bir toplum tahayyül edilebilecektir.

Kaynakça

- Allievi, S. (2010). Immigration and cultural pluralism in Italy: Multiculturalism as a missing model. *Italian culture*, 28(2), 85-103.
- Appiah, K. A. (2006). Introduction. *Making Conversation*. KA Appiah, *Cosmopolitanism. Ethics in a World of Strangers*, New York, WW Norton & Company.
- Atatorun, M. and Sinan Veziroğlu. (2024). “Liberal Kozmopolitanizm ve Avrupa Birliği: Ukrayna ve Moldova’nın Adaylık Statüsü Üzerine Bir Eleştiri”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* (23)1<https://doi.org/10.32450/aacd.1368657>.
- Baban, F., & Rygiel, K. (2014). Snapshots from the margins: Transgressive cosmopolitanisms in Europe. *European Journal of Social Theory*, 17(4), 461–478. <https://doi.org/10.1177/1368431013520386>.
- Baban, F., & Rygiel, K. (2017). Living with others: fostering radical cosmopolitanism through citizenship politics in Berlin. *Ethics & Global Politics*, 10(1), 98-116. <https://doi.org/10.1080/16544951.2017.1391650>.
- Baban, F., & Rygiel, K. (2018). *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek İKSV Raporu*, İstanbul.
- Başkır, Ü. D. (2021). ‘Kozmopolitanizmin İçkin Gerilimi’: Politikanın Çağdaş Krizini Kavram Tarihi Işığında Düşünmek. *Mülkiye Dergisi*, 45(1), 33-60.
- Bernstein, R. J. (2015). Cultural pluralism. *Philosophy & Social Criticism*, 41(4-5), 347-356.
- Bilici, M. (1999). Çokkültürcülük, *Kültür ve İletişim*, 2(2) (4), 151-153, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulturveiletisim/issue/68860/1139408>
- Brown, G.W. (2018). “Kant and cosmopolitan legacies” içinde Delanty, G. (Ed.). (2018). *Routledge international handbook of cosmopolitanism studies*. (pp.11-21) New Routledge,
- Browning, G., Halcli, A., & Webster, F. (2000). *Understanding contemporary society: theories of the present*. Sage Publications
- Carpenter, S., Zárate, M. A., & Garza, A. A. (2007). Cultural pluralism and prejudice reduction. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 13(2), 83–93. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.13.2.83>.
- Chernilo, D. (2018) “There is no cosmopolitanism without universalism” içinde Delanty, G. (Ed.). (2018). *Routledge international handbook of cosmopolitanism studies*. (pp.30-42) Routledge,
- Coşkun, V. (2021). Kant: Barış İçin Ebedi Bir Referans. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(45), 207-223.
- Delanty, G. (2018) (Ed.). *Routledge international handbook of cosmopolitanism studies*. Routledge.
- Duva, Ö. (2022). Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak Kozmopolitanizm: Foedus Amphictyonum ve Dünya Yurttaşlığı. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 268-293. <https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1112088>.
- Fine, R. (2017). *Cosmopolitanism*. Routledge.

- Fine, R. (2009). Cosmopolitanism and human rights: radicalism in a global age. *Metaphilosophy*, 40(1), 8-23. <http://www.jstor.org/stable/24439857>.
- Görüroğlu, S., & Güneş, M. (2023). Mülteci krizini yeniden düşünmek: Kozmopolitanizm ve farklılığın meşruiyeti. *Journal of Politics Economy and Management*, 6(2), 83-94.
- Harvey, D. (2009) *Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom*. Columbia University Press.
- Helly D. (2002). Cultural pluralism: An overview of the debate since the 60s, *Global Review of Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 2:1,75-96, <https://doi.org/10.1080/14718800208405126>.
- Hiebert D. & Ley D. (2003). Assimilation, Cultural Pluralism, and Social Exclusion among Ethnocultural Groups in Vancouver, *Urban Geography*, 24:1,16-44, <https://doi.org/10.2747/0272-3638.24.1.16>.
- Inglis, D. (2018). "Alt-histories of cosmopolitanism: rewriting the past in the service of the future" içinde Delanty, G. (Ed.). (2018). *Routledge international handbook of cosmopolitanism studies*. (pp.42-56). Routledge.
- Ingram, J. D. (2018). "Radical cosmopolitanism and the tradition of insurgent universality" içinde Delanty, G. (Ed.). (2018). *Routledge international handbook of cosmopolitanism studies*. (pp. 21-30) Routledge.
- Kaya, A. (2005). Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde yurttaşlık, çokkültürcülük ve azınlık tartışmaları: Birarada yaşamın siyaseti. *Türkiye’de çoğunluk ve azınlık politikaları: AB sürecinde yurttaşlık tartışmaları*, (der.). A. Kaya ve T. Tarhanlı, (35-63). İstanbul: Tesev Yayınları.
- Kaya, A. (2014). Giriş: Ötekini anlamak mümkün mü? Farklılıkların birlikteliği: Türkiye ve Avrupa’da bir arada yaşama tartışmaları, (der.). A. Kaya, (11-37). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Kendall, G., Woodward, I., & Skrbis, Z. (2009). *The sociology of cosmopolitanism: Globalization, identity, culture and government*. Palgrave Macmillan.
- Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (Çev.) Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları.
- Leung, G. (2009). A critical history of cosmopolitanism. *Law, culture and the humanities*, 5(3), 370-390.
- Maja K. Schachner (2017). From equality and inclusion to cultural pluralism – Evolution and effects of cultural diversity perspectives in schools, *European Journal of Developmental Psychology*, 16(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/17405629.2017.1326378>
- Melucci, A., & Avritzer, L. (2000). Complexity, cultural pluralism and democracy: collective action in the public space. *Social Science Information*, 39(4), 507-527. <https://doi.org/10.1177/053901800039004001>.
- Ngcoya, M. (2015). Ubuntu: Toward an emancipatory cosmopolitanism?. *International Political Sociology*, 9(3), 248-262. <https://doi.org/10.1111/ips.12095>
- Nussbaum, M. C. (2019). *The cosmopolitan tradition: A noble but flawed ideal*. Harvard University Press,
- Özensel E. (2021). "Çokkültürlülük". (Ed.) Saraç Y. M.A. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 2*. Tübitak Yayınları, 239-240.
- Parekh, B. (1995). Cultural pluralism and the limits of diversity. *Alternatives*, 20(4), 431-457. <https://doi.org/10.1177/030437549502000402>.
- Strath, B. (2018) "World history and cosmopolitanism" içinde Delanty, G. (Ed.). (2018). *Routledge international handbook of cosmopolitanism studies*. pp. (56-69). Routledge,
- White, N. R. (1978). Ethnicity, culture and cultural pluralism. *Ethnic and Racial Studies*, 1(2), 139-153.
- Yeşilçayır, C. (2019). Kant’ın Ebedi Barış Teorisinin Özgünlüğü. *Mavi Atlas*, 7(2), 108-120. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.599785>